

Debatanmeldelse

På vej mod samtidshistorie

– 15 lokalhistoriske årbøger anno 1997

Kim Furdal

Fortid og Nutid december 1998, s. 310-316

Hen mod årets slutning udkommer der landet over en række lokalhistoriske årbøger og årsskrifter. Kim Furdal har nærlæst en del af dem, der udkom i 1997, og han giver i sin debatanmeldelse et signalement af denne omfattende produktion.

Kim Furdal, f. 1959, cand.mag. i historie og europæisk folkelivsforskning, leder af Institut for Sønderjysk Lokalhistorie i Aabenraa. Har bl.a. skrevet bøger og artikler om kommunalhistorie, byudvikling og lokalhistorie.

Set i et bredt perspektiv er det kun en meget begrænset del af den historiske forskning og ikke mindst den lokalhistoriske, der formidles via de landsdækkende historiske tidsskrifter som *Historisk Tidsskrift*, *Historie* og nærværende tidsskrift. Tager man et blik ud over landet, så er der en bred vifte af amtshistoriske årbøger, museale årbøger, byhistoriske årbøger og en stor underskov af lokalhistoriske årbøger. I det perspektiv er det egentligt bemærkelsesværdigt, at de ikke får større opmærksomhed fra den faghistoriske verden, når man lige ser bort fra medlemmerne af redaktionsudvalgene og forfatterkredsen.

Hvad rører sig i den lokalhistoriske verden? Hvilke veje går lokalhistorien netop nu? Med udgangspunkt i en lille buket af årbøger fra 1997, der er indsendt til redaktionen af *Fortid og Nutid* skal jeg i det følgende forsøge at tage temperaturen på det lokalhistoriske arbejde.¹ Få årbøger er medtaget og de fleste forbigået vel vidende, at blot en tilnærmelsesvis dækning er umulig med det massive udbud, der udkommer hvert år i november og de-

ember måned. For Sønderjyllands vedkommende drejer det sig således om 30 lokalhistoriske årbøger med et samlet oplag på knap 20.000 eksemplarer.²

Indpakningen

Jeg indrømmer det gerne, men sig det ikke til andre! Jeg starter altid med at læse billederne og billedteksterne i en ny bog. Det er næsten, som at indrømme, at man læser dødsannoncerne i sin avis. Der er desværre stadig en vis aura af uvidenskabelighed over billedmediet i historiske publikationer. Der er grænser for, hvor mange billeder man kan anvende i bøger med tung videnskab. På den anden side er det de færreste, som ikke erkender layouten og billedmediets betydning for formidlingen af stoffet. Kun en lille hård kerne af hard core puritanere kan forfægte brødtekstens absolutte primat og det synspunkt, at layouten og illustrationerne ikke spiller nogen rolle. En god layout og gode illustrationer gør læsningen til en behagelig leg med

indholdet, så læseren let og ubesværet, når gennem teksten og dermed budskabet.

Det er der også en generel erkendelse af i de mange årbogsredaktioner. Flere steder arbejdes der utvivlsomt hårdt på konceptet «*intet opslag uden illustrationer*». Årets mest spektakulære udgivelse i den henseende er uden sammenligning årbogen fra Frederiksborg amt om Esrum Kloster. Her er antallet af opslag uden illustrationer til at overse og antallet af farveillustrationer nærmest overvældende. Store, smukke, knivskarpe illustrationer og en layout, som ikke står tilbage for de store professionelle forlag. Omvendt kan man i den anden ende af skalaen finde en enkelt årbog, som med et omslag, papirkvaliteten og en række uskarpe billeder mere bringer minderne frem om de spæde halvfjerdser. Nu skal man ikke gøre layouten til sin gud. Årbøgerne har også en indholdsside, men alting er tegn og i dette tilfælde signalerer layouten tydeligvis en tilstand, som nødtigt skulle stå som overskrift for indholdet.

Standarden er generelt høj. Skulle man indvende noget, er det måske den konservatisme, som præger årbøgernes udtryk. Man bliver ikke overrasket, når man bladrer i årbøgerne. Jeg kunne måske godt tænke mig lidt mere uforudsigelighed og lidt af den frækhed, som præger reklameindustrien. Ikke den smagløse farvelade, som præger supermarkedernes reklamefoldere, men det mere frie forhold til brugen af billedmediet. Et godt eksempel på dette er grafikerens Lene Grønlund Iversens bog *I dialog med tiden. Lokalhistoriske stemningsbilleder fra Sdr. Stenderup sogn* (Kolding 1997). Her er der leget og kælet for billedsproget. Hvorfor skal billeder f.eks. være firkantede? Ubundet af faghistorikernes traditioner har hun sendt en række af billederne i Photoshop. Her har hun friskrabet billedelementer,

som f.eks. hestevogne, biler og personer og derpå placeret dem i bogen uden den billedmæssige kontekst, som de oprindeligt indgik i. Selv om flere af billederne er blevet forstørret mere end de kunne tåle, så fungerer de mange steder godt.

Samtidshistorie?

Lokalhistorie dækker i princippet lokalsamfundets historie i sin helhed fra Arilds tid og frem til disse ord. Men hvordan forholder det sig i de lokalhistoriske årbøger? Det belyser tabel 1, der bygger på de 15 årbøger, som jeg har haft til gennemlæsning. Nu er det kun et udpluk fra et enkelt års årbøger, men resultatet er ikke desto mindre interessant.

Ser man på fordelingen af de 137 artikler på perioder, så behandlede ikke mindre end 42% af artiklerne emner inden for de sidste 200 års historie. Det er i sig selv en betragtelig skævvridning af stoffet til fordel for den nyeste tids historie. Reelt er skrævvridningen dog langt mere markant, da den helt overvejende del af de 38 artikler, som dækker flere perioder vedrører de sidste 100 års historie. Trækker man disse artikler ind, så drejer et sted mellem 60% og 70% af artiklerne sig om emner inden for de sidste 200 års historie med en hel klar overvægt til fordel for de sidste 100-150 år.

Går man lidt længere ned i tallene, så er der imidlertid en række markante forskelle mellem de amtshistoriske årbøger, museernes årbøger og de kommunale arkivårbøger. Mest markant er den periodemæssige fordeling i de kommunale arkivårbøger, der ikke indeholdt en eneste artikel vedrørende tiden før 1800. Bedst er den ældre historie dækket i museernes årbøger, hvor 36% af artiklen behandler emner fra Arilds tid og frem til 1799. Det er især museernes arkæologiske forplig-

Tabel 1. Artikler fordelt på perioder

	I alt		Amts- årbøger		Museums- årbøger		Kommunale arkivårbøger	
	<i>Antal artikler</i>	<i>Andel</i>	<i>Antal artikler</i>	<i>Andel</i>	<i>Antal artikler</i>	<i>Andel</i>	<i>Antal artikler</i>	<i>Andel</i>
Oldtid	11	8%	1	2%	10	20%	0	0%
Middelalder	17	12%	12	18%	5	9%	0	0%
1536-1799	13	10%	10	15%	3	6%	0	0%
19. årh.	18	13%	9	13%	9	18%	0	0%
1900-1945	19	14%	11	16%	3	6%	5	26%
1946- flere perioder	21	15%	5	8%	10	20%	6	32%
I alt	38	28%	19	28%	11	21%	8	42%
I alt	137	100%	67	100%	51	100%	19	100%

telser, der her kommer til udtryk. Hele 20% af disse artikler vedrørte oldtiden mens man kun finder en arkæologisk artikel i de amtshistoriske årbøger. Med et statistisk grundlag på kun 15 årbøger skal man være varsom med at drage for vidtrækkende konklusioner, men tendensen er klar i retning af en uformel arbejdsdeling mellem de tre former for årbøger, så museernes arkæologiske medarbejdere stort set kun publicerer deres artikler i museernes egne årbøger. For den nyeste tid har kommunearkiverne bevidst eller ubevidst valgt emner inden for de sidste 150 års historie med hovedvægten på tiden efter 1900. Set i lyset af, at de lokalhistoriske arkivers arkivalier kun sjældent er ældre end 150 år, er det måske ikke bemærkelsesværdigt, men det er unægtelig på bekostning af lokalsamfundets ældre lokalhistorie, hvis de to årbøger – *Koldingbogen* og *Odensebogen* – tegner et mere generelt billede af de lokalhistoriske årbøger. På baggrund af mine egne undersøgelser af de lokalhistoriske årbøger synes dette at være tilfældet.³

Mellem de to yderpunkter finder vi så de amtshistoriske årbøger med en mere ligelig fordeling af artiklerne på de forskellige perioder, når man ser

bort fra oldtiden og langt færre artikler om perioden efter 1945 end såvel museernes årbøger som de kommunale arkivårbøger. Går man som læser efter en tidsmæssigt bredt sammensat årbog, så er de amtshistoriske årbøger tilsyneladende sagen mens de arkæologisk interesserede kunne tegne et abonnement på museets årbog og andre med forkærlighed for den nyeste lokalhistorie passende kunne vælge arkivårbogen. Spørgsmålet er imidlertid om den generelt store vægtning af det tyvende århundredes lokalhistorie – mands minde – er særlige hensigtsmæssig endsige ønskelig? Er det særligt hensigtsmæssigt, at der fokuseres så kraftigt på de seneste 100 års lokalhistorie med risiko for, at læsernes historiske bevidsthed indskrænkes tilsvarende? Med al respekt for den generation, som har oplevet besættelsen, er det ikke helt ligegyldigt, om de fem forbandede år holdes op mod de 100 års lokalhistorie eller f.eks. de sidste 500 år med bl.a. de ulykker, som ramte landet i 1600, og som fik helt anderledes drastiske konsekvenser for samfundet. Man skal passe på, at man ikke graver sig så meget ned i samtidshistorien, at perspektivet forsvinder.

Fra erindringer til transporthistorie

Ser man de programerklæringer om historiefagets fremtid, som med jævn mellemrum dukker op, så er de præget af store forhåbninger og perspektiver, men hvordan ser realiteterne ud i årbøgerne? Det får man en oversigt over i tabel 2, hvor den emnemæssige fordeling i årbøgerne er opgjort i antal sider. Ud fra denne er det tydeligvis den personlige tilgang til lokalhistorien, som har forfatternes, redaktørernes og læsernes interesse. Ikke mindre end 27% af siderne var optaget af biografier og erindringer. Til sammenligning fyldte dette stof sidste år 39% af siderne i de sønderjyske lokalhistoriske årbøger.⁴ Mest markant finder man denne tilgang i de kommunale arkivårbøger, hvor knap halvdelen af pladsen er tilgodeset til biografier og erindringer.

Spændvidden i denne genre er stor. I *Søllerødbogen* finder man Peter M.M. Christensens artikel om Matthias Moth. Det er blevet til en meget grundig skildring af en indflydelsesrig skikkelse under Christian 5., hvis betydning for Søllerød primært er knyttet til hans landsted, Mothsgård, hvor Søllerød Museum har haft til huse siden 1974. Går vi længere syd på Sjælland, så finder vi Eiler Worsøes erindringer »Direktør Peter Axelsen – om en københavnerdreng og hans onkel i Slagelse« i årbogen for Sorø. Det er blevet til en let læst skildring, hvor der spilles på de litterære virkemidler og det er bestemt ikke alle forfattere, der indleder deres erindringer med en ulykke – selvmordsforsøg? – og en mor, der måtte indlægges på »*nervehospitalet*«. Men det er også samtidig blevet til den særegne blanding af erindring og historisk skildring, der er så karakteristisk for meget af den lokalhistoriske litteratur. Skellet mellem erindringer og historiske skildringer er her som mange andre steder flydende.

I *Vejle amts årbog* har Birgit Øskov Jensen på baggrund af sin slægtshistoriske interesse skrevet en lille artikel med den manende titel »Det er en ringe mand, der ikke har slægtsminder« om gårdejer og sognefoged Otto Jensen i Løsning. Det er blevet til en fin lille artikel, hvor Birgit Jensen tydeligvis trækker på sit slægtshistoriearbejde. Den mest rammende beskrivelse af Otto Jensen er måske nok billedet på s. 40 af hans kasket, stempel, seglsignet og (måske hans) sognefogedskilt. Billedet efterlader i hvert ingen tvivl om Otto Jensens virke.

Erhvervshistorie fylder godt i de 15 årbøger. Det skyldes ikke mindst *Årbog fra Svendborg og Omegns Museum*, hvor Erik Møller Nielsens artikel »90 år på en ø – om A/S Svendborg Værft« fylder godt. Anledningen er den for Svendborg beklagelige økonomiske situation for Svendborg værft, som fik Svendborg Museum til at foretage en registrering af værftet i 1997. Det er blevet historien om et værft, der gennem 90 år på godt og ondt har reddet på de økonomiske bølger. På s. 125 i årbogen finder man et billede fra maskinværkstedet med de for mange arbejdspladser så karakteristiske pinup piger. Dette og et par andre billeder er de eneste steder, hvor vi når ned til manden på gulvet i en artikel, som primært beskæftiger sig værftets historie og ledelsens dispositioner.

Det er også en lidt trist erhvervsmæssig baggrund, som ligger bag den anden af årbogens erhvervshistoriske artikler »Kellogg's i Svendborg – et vemodigt farvel« om det kendte firma Kellogg's, der netop har lukket sin afdeling i Svendborg. I artiklen har Ib Freuchen skrevet om familien Kellogg's, hvis navn de fleste børnefamilier stifter bekendtskab med hver morgen. En af de mindre kendte firmaer møder vi i *Vends* 1997, hvor Peder Pedersen har skrevet om Humlemagasinet i Harndrup, hvor familien efter tre

Tabel 2. Emnefordelingen i årbøgerne opgjort på antal sider

	I alt		Amts- årbøger		Museums- årbøger		Kommunale arkivårbøger	
	Antal sider	Andel	Antal sider	Andel	Antal sider	Andel	Antal sider	Andel
Biografier	252	15%	127	14%	84	16%	41	14%
Erindringer	213	12%	117	12%	10	2%	86	30%
Erhvervshist.	207	12%	48	5%	103	20%	56	19%
Kirkehistorie	182	10%	164	17%	18	3%	0	0%
Arkæologi	143	8%	39	4%	104	20%	0	0%
Institutionshis.	115	7%	52	6%	39	8%	24	8%
Topografi	85	5%	45	5%	40	8%	0	0%
Socialhistorie	69	4%	53	6%	0	0%	16	6%
Politisk hist.	68	4%	27	3%	0	0%	41	14%
Landbrugshist.	50	3%	50	5%	0	0%	0	0%
Økonomisk h.	58	3%	46	5%	12	2%	0	0%
Transporthist.	52	3%	22	2%	30	6%	0	0%
Skolehistorie	41	2%	41	4%	0	0%	0	0%
Foreningshist.	41	2%	16	2%	25	5%	0	0%
Kilder	34	2%	26	3%	8	2%	0	0%
Søfartshistorie	29	2%	18	2%	0	0%	11	4%
Retshistorie	21	1%	15	2%	6	1%	0	0%
Besættelseshist.	4	0%	4	0%	0	0%	0	0%
Andet	79	5%	27	3%	37	7%	15	5%
I alt	1.743	100%	937	100%	516	100%	290	100%

generationer ophørte med salg af malt og humle for i stedet at fortsætte forretningen som kunstgalleri. Knap så lang levetid fik Muslingekogeriet på Strib, hvis historie er beskrevet i samme årbog. Her gav et muslingeeventyr i Stribbuggen fra 1942 til 1944 på de bedste tidspunkter grundlag for op til 200 arbejdspladser. En af de virksomheder, som stadig lever i bedste velgående er Merrild kaffe i Kolding, hvis historie fra den lille lokale forretning på Enevold Sørensens Vej til et landsdækkende firmaer er beskrevet i *Koldingbogen* af N.E. Thrane.

Selv om socialhistorien i de seneste år er kommet til at stå lidt i skyggen af det nye mantra »kulturhistorie«, som det nye »holistiske« begreb, så har Danmark en stærk socialhistorisk tradition. Det mærker nu ikke specielt i

de udvalgte årbøger, hvor de socialhistoriske artikler kun fyldte 4% af spalteplassen. Selv om man ikke skal underkende det socialhistoriske stof, som også ligger i de mange erindringer og biografier, som f.eks. Olaf Jespersens erindringer »Far var skidtmand, og mor var vaskekone« i *Odensebogen*, så efterlader de 69 sider stadig det indtryk af, at de mange socialhistoriske programerklæringer i 1980'erne ikke har sat sig de spor, som man kunne ønske.

Går man tættere på de enkelte artikler, så er det sjældent, at man finder socialhistorisk stof, der rækker dybere end til de sociale institutioners administrationshistorie. Det er også tilfældet med Sven Tygesens i øvrigt udemærkede artikel om fattiggården i Vorbasse i årbogen *Fra Ribe amt*. Ar-

tiklens kvaliteter ufortalt, så er vinklingen fattiggårdens, hvor klienterne kommer og går. Mest tydeligt kommer det til udtryk i afsnittet »en oprørsk væver«, der indledes med ordene »*Det største problembarn, fattiggården og sognerådet havde gennem mange år, var Anders Sørensen, der var væver af profession*« og senere »*Han var hverken syg eller svagelig, men vistnok temmelig doven, dog ikke mere end at han havde tillagt sig mange børn*«. Efter disse ord får man appetit på en socialhistorisk artikel, der beskriver et helt menneskeliv på bunden af samfundets pyramide uden den optik, der er sognerådets forhandlingsprotokoller. Samtidig skal jeg være den første til at erkende, at de officielle kilder er svære at komme uden om i denne sammenhæng.

Et af de emner, som tilsyneladende er poppet op fra en relativ upåagtet tilværelse er transporthistorie, hvor man i årbogen fra Fyn kan læse Peter Fransens artikel »Konkurrence eller arbejdsdeling? Varetransport på Fyn via havn og jernbane 1865-1920«. Til den mere traditionelle jernbanehistorie hører Frank V. Nielsens artikel om jernbanen på Nordfalster 1872-1997 i årbogen fra Lolland-Falster ligesom man i anledning af den første jernbane i Kongeriget i 1847 kan læse Pauline Kvorning og Marie Ørsted Holms artikel »Saa skal da den første Jernbane aabnes« i Roskilde Museums årbog om jernbanen ifølge lokalaviserne. Derimod er Esben Graugaard og Bent Holms artikel »Fra bilens barndom i Holstebro« den eneste artikel om bilens lokalhistorie. Jeg lader mig gerne korrigere på dette punkt, men der er intet forhold mellem bilens samfundsmæssige betydning i dag og den – manglende opmærksomhed, som bilen har fået i den historiske litteratur.

En af mine positive oplevelser var Helge Hagemanns demografiske analyse i årbogen fra Lolland-Falster af

befolkningsudviklingen. I artiklen »Er befolkningsudviklingen på Lolland-Falster skæv?« ser Hagemann Lolland-Falsters nuværende økonomiske problemer, som resultatet af en manglende befolkningsmæssig udvikling fra sidste halvdel af 1800-tallet og frem. Selv om jeg ikke deler den ensidige vægtning af befolkningsvækstens betydning for økonomisk vækst, så var artiklen bestemt et nærmere bekendtskab værd. Det er sjældent, at man ser en historisk artikel, der så konstruktivt tager afsæt i nutidens problemer.

Grænser og tabuer?

Årbøgerne når langt omkring fra villanavne i Holstebro over jazz i Søllerød og Holstebro til miljøsager om hestepærer, svin og tobak i 1700-tallets Roskilde. Ikke desto mindre er der interessante sorte huller. I betragtning af den voksende betydning idrætslivet har fået op gennem det tyvende århundrede, er det bemærkelsesværdigt, at man ikke finder en eneste artikel om den største folkebevægelse i Danmark. Kun i Niels Kayser Nielsens artikel »Folkelig samling i Trekantområdets landsogne 1860-1918 – om missionshuse, forsamlingshuse og skyttebevægelse« i årbogen fra Vejle amt strejfses dette emne. Den tid er for længst fortid, hvor fodboldspillerne måtte løbe uden om køernes efterladenskaber på engen. I dag er sundhedspaladserne kommunale prestigeprojekter og i motionscentrene sveder motionisterne i sindrige og kostbare maskiner. Kan den manglende lokalhistoriske interesse for emnet skyldes, at idrætsforeningerne ikke som erhvervsvirksomhederne er ophørt eller i krise?

Egentligt er det også lidt trist, at vi helst vil skrive om ophørte eller døde virksomheder. Der kunne ellers bli-

ve nogle spændende undersøgelser af de eksisterende virksomheders historie, om livet i direktionslokalerne og arbejdet i produktionshallerne, hvor tonen kan være anderledes bramfri. Og hvor bliver vore nye danskere af i årbøgerne? På Lolland-Falster skriver man gerne om roepigerne, men hvad med f.eks. tyrkiske indvandrere eller »gæstearbejdere«, som vi kaldte dem i 1960'erne. Når vi i årbøgerne kan skrive om institutioner, der har 25-års jubilæum, så kan vi vel også skrive om en befolkningsgruppe, der kom til landet for ca. 30 år siden.

Er vi for tæt på? Eller har vi nogle uskrevne tabuer eller emner, som vi overlader til etnologer, antropologer, økonomer og andre, der skriver til betænkninger, rapporter eller i fagtidsskrifter, som ikke bliver læst af årbøgernes brede læserskare? De lokalhistoriske årbøger er ikke alene godt emballeret, de når også vidt omkring, selv om de har deres grænser. Set på denne måde bidrager årbøgerne ikke alene med viden om vores lokalhistorie, men også med inspiration, der kan styrke det fremtidige lokalhistori-

ske arbejde. Der er altså gode grunde til at læse landets mange lokalhistoriske årbøger.

Noter:

1. Artiklen bygger på følgende årbøger: *Bogen om Esrum Kloster. Frederiksborg amt 1997, Fynske Årbøger 1997, Holstebro Museum årskrift 1997, Koldingbogen 1997, Lolland Falster 1997, Odensebogen 1997, Mark og Monstre. Museerne i Ribe amt 1997, Fra Ribe amt 1997, ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 1997, Historisk Samfund for Sorø amt. Årbog 1997, Årbog for Svendborg & Omegns Museum 1997, Søllerødbogen 1997, Vejle Amts årbog 1997, Vends 1997. Årbog for Lokal- og Kulturhistorie på Nordvestfyn, Fra Viborg amt 1997.*
2. Kim Furdal: Succes og genkendelse. De lokalhistoriske foreninger og årbøger i Sønderjylland, *Sønderjysk Månedsskrift* 1996, s. 264.
3. Kim Furdal: De lokalhistoriske årbøger 1994, *Sønderjysk Månedsskrift* 1995, s. 186-194.
Kim Furdal: De lokalhistoriske årbøger 1995, *Sønderjysk Månedsskrift* 1996, s. 161-169.
Kim Furdal: De lokalhistoriske årbøger 1996, *Sønderjysk Månedsskrift* 1997, s. 258-267.
Kim Furdal: De lokalhistoriske årbøger 1997, *Sønderjysk Månedsskrift* 1998, s. 213-219.
4. Kim Furdal: *Sønderjysk Månedsskrift* 1998, s. 213.